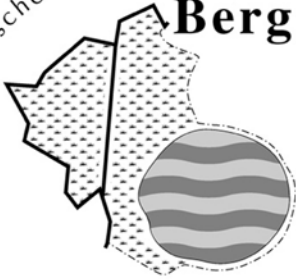

Nederhorst den Berg

Historische Kring

december 2008, nummer 69

jaargang 18

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
Boek-en-Berg, 'Vecht en Veen op de valreep'	<i>Jan Baar</i>	9
Van de kaart	<i>Ruud Verkaik</i>	11
Mijn jaren voor en op het eiland (3)	<i>Jan van der Meer</i>	12
Meer over Overmeer (1). Mennoniti- sche Gezindte in Overmeer	<i>Jan Baar</i>	18
Godard Willem Baron van Tuyll van Serooskerke, heer van Welland. Heer van Nederhorst van 1692 tot 1708	<i>Els van Damme</i>	25
Van jaagpaden naar voortjakterend verkeer	<i>Gerard Baar</i>	30

Foto omslag

Ankeveen - Bergsche pad.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2009

- **Vrijdag 27 februari 2009**

Jaarvergadering met lezing over het Loosdrechtse porselein, door de heer E. Haselhoff Lich Kastelijn, voorzitter van de Historische Kring Loosdrecht.

- **Zaterdag (ochtend) 18 april 2009**

Vanwege de grote animo opnieuw een excursie naar kasteel Loenersloot.

- **Vrijdag 24 april 2009**

Lezing over de buitenplaats Vredenhoff in Nieuwersluis door de heer A.J.A.M. Lisman, bewoner van deze buitenplaats.

- **Vrijdag 15 mei**

Fietsronde langs en door de Dorssewaardpolder, die wordt begrensd door de Vecht, de Kleizuwe en het Hilversums Kanaal. Uw gids is de heer C. Beelaerts van Blokland uit Vreeland.

- **Vrijdag 30 oktober**

Lezing over archeologische vondsten door ons lid Anton Cruysheer.

Meer informatie over de activiteiten is t.z.t. te lezen in de Brug, de regionale kranten en natuurlijk op de site: www.historischekring.nl.

DE CANON VAN NEDERHORST DEN BERG

Sinds enige tijd wordt er gewerkt aan het samenstellen van een 'Canon van Nederhorst den Berg.' Zo'n canon is een beknopte geschiedenis van Nederhorst den Berg in een aantal korte beschrijvingen met illustraties en opgaven van waar meer informatie te vinden is (literatuur, websites, locaties). Gedacht wordt aan zo'n 25 items. De redactie is, samen met Els van Damme en Anton Cruysheer, aan het schrijven en samenstellen geslagen. We hopen binnen niet al te lange tijd de lokale canon te kunnen presenteren.

WERKGROEP REGISTER OP WERINON

Door het overlijden van Jan Faber, de animator van de werkgroep wiens inbreng wij node zullen missen, heeft de werkgroep de nodige versterking.

De werkzaamheden bestaan uit het samenstellen van een register op personen, zaken en afbeeldingen van alles wat in de nummers van Werinon

gepubliceerd is, zodat de vele informatie, die de artikelen en bijdragen bevatten, gemakkelijk te raadplegen is voor onderzoekers en belangstellenden. De eerste ervaringen zijn opgedaan, het werk kan voortgezet worden. Het is een hele klus, maar u leert ondertussen veel over de rijke historie van Nederhorst den Berg en velen zullen u later dankbaar zijn!

Inlichtingen bij: Gerda van Baars, 0294 254109 en Jan Baar, 0294 254309

WIE WEET WIE EN WANNEER

Wij vragen ons af of iemand weet wie deze mevrouw is, die met haar dochtertje (?) voor de molen op het Ankeveense pad poseert en wanneer.

De redactie ziet uw reacties graag tegemoet!

KORSTMOSSEN OP DE KERK

In de 'Handreiking', mededelingenblad voor de protestantse gemeente Nederhorst den Berg van juli-augustus 2008, maakt Jan W. Leijenhorst melding van het voorkomen van bijzondere korstmossen op de Willibrordkerk. Een bezoeker van de kerk maakte hem er attent op, dat de kerk een van de belangrijke korstmossenlokaties in Nederland is. Een onderzoek rond 2000, waarbij zo'n 250 kerken onderzocht werden op korstmossen, wees uit dat er wel 44 verschillende korstmossen op de

tufstenen muren van deze eeuwenoude kerk te vinden zijn, vooral aan de noordzijde. Dit is vooral zo bijzonder, omdat er in Nederland geen echt natuurlijk tufsteen meer voorkomt.

De Willibrordkerk wordt hierdoor nog interessanter dan ze al is.

SCHENKINGEN

Foto klas 6 Sint Jozefschool 1948 – J. Stalenhoef- Pronk

11 foto's in lijst, omgeving 'Vecht en Dijk' – Ben Hageman

Foto Overmeerseweg, panorama, 1971 – Jaap Schipper

2 Foto's (kopie) – Tineke Franssen

Enige potscherven uit Kerkstraat 25 – J. Brink

2 Luchtfoto's Horstermeer (2008) – D. Klinge

Luchtfoto NdB, in lijst – N. Hageman-Berg

DVD met filmbeelden van 'Boeren in de polder', Zandwinning in de Spiegelpolder, Demping van de Noordelijke Reevevaart (ca 1980) – Ton Vendrig

Groepsfoto Schoolreisje Sint Jozefschool, 1947 – A. Voorhaar- van Melsen

Luchtfoto Overmeer-Centrum, ca 2000 – Gemeente Wijdmeren

Bescheiden Bergse Speeltuinvereniging ca 1995 – J. Pos

Dossier Bouwplannen Zorgcentrum 'De Kuijer' – H. Tesink

Van F.P. Hageman:

- 'Gemeente Nederhorst den Berg. Er komt een einde aan'
- TVE 'Nederhorst den Berg', mei 1993
- Woningbouwvereniging 'Goed Wonen' 75 jaar
- Monumenten Inventarisatie Project Gemeentebescrijving NdB
- Henk van Huisstede – De Bergse Vakbeweging
- Brochure Bedrijvenpark Nieuw Walden

Van Jan Baar:

- Kaart van de Spiegelpolder (1810), kopie
- Kaart van de veenderij (1850), kopie
- Kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland (1746),
2 bladzijden, kopie

Van Leen Houtop:

- 4 foto's vv Avance, ca 1965
- Enige gegevens Woningonderzoek gemeente NdB 1955, 1965

- Register Bouwvergunningen 1902, 1924 (kopie)

Van Letty Schipper:

- Beker b.g.v. het 50-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina 1898-1938
- Wandbord b.g.v. 7 juni 1937, huwelijk Juliana en Bernhard
- Beker b.g.v. de geboorte van Prins Alexander, 27 april 1967
- Beker b.g.v. het huwelijk van Beatrix en Claus, 10 maart 1966
- Beker JB 1937
- 7 Nrs. Werinon
- Distributiekaarten en bonnen.
- Document Afvoer Burgerbevolking, 1939. Joh. M. van Wijngaarden, C 75
- 4 Sigarenbandjes Horeca NdB
- Luchtfoto Overmeer-Noord

Van Fam. Westdorp:

- Koektrommel 'Bakkerij Roukens'
- Medailles Avondvierdaagse
- Foto Verkiezingen 2002
- Wijnetiket 'Nederhorst, er komt geen einde aan'
- 5 Dia's NdB

GEMEENTELIJKE MONUMENTENLIJST

In september is de gemeente Wijdmeren gestart met een inventarisatie van gebouwen, die de moeite waard zijn om te behouden voor het nageslacht en het verdienen een plaats op de gemeentelijke monumentenlijst te krijgen. Het uitgangspunt is een lijst, opgesteld in 1995, bij gelegenheid van het Monumenten Inventarisatie Projekt (MIP) van de provincie Noord-Holland. De gemeente Nederhorst den Berg heeft hier verder niets mee kunnen doen en is niet aan het samenstellen van een gemeentelijke monumentenlijst toegekomen. Vanaf het begin van de gemeente Wijdmeren, op 1 januari 2002, is er op aangedrongen een verantwoorde monumenteninventarisatie te maken voor het gebied van de voormalige gemeente Nederhorst den Berg. De gemeenteraad van Wijdmeren heeft in december 2005 een Monumentennota aangenomen en nu komt dus de monumentenlijst aan de orde. De gemeente heeft wel zo'n lijst, maar daar staan alleen maar monumenten op van de voormalige gemeenten 's-Graveland en Loosdrecht.

Nu is het dan zover, dat er verder aan gewerkt gaat worden. Hopelijk zal binnen niet al te lange tijd in dit gemis kunnen worden voorzien. De HKNdB is om advies gevraagd.

EXPOSITIE: ‘NEDERHORST DEN BERG VANUIT DE LUCHT’

Luchtfototentoonstelling in het behouden Nera-gebouw groot succes.

Voor iemand met vliegangst, die het dorp en omgeving weleens uit de lucht zou willen zien, is het mooi te laat. Half september vergaapten meer dan 900 mensen zich aan een, volgens de meeste bezoekers, goed geslaagde tentoonstelling. Van de door sommigen gevonden schoonheidsfoutjes hebben wij notitie genomen. We zijn met het grootste deel van onze leden nooit te oud om te leren. Wat bijzonder opviel was dat jongeren ook de moeite genomen hadden om te komen kijken. Historisch besef is latent aanwezig, daarvan zijn we overtuigd. Het is wel grappig dat in principe iedere bezoeker onder deskundige begeleiding in het grootste mobieltje ooit, heeft kunnen rondwalen. Want daar bij de Nera in de Horstermeer is het allemaal begonnen. Dankzij die ontwikkelingen is iedereen, die dat wil of kan, altijd bereikbaar. Alle mensen die hun foto's beschikbaar hebben gesteld, worden nogmaals bedankt. Mede daardoor was het mogelijk dat belangstellenden zich een beeld konden vormen van de gedaante-verwisseling die Nederhorst den Berg in de loop der jaren heeft ondergaan. Voor veel wat verdwenen is, zijn weer andere waardevolle zaken in de plaats gekomen. Als we het zo zien kunnen we er in vrede mee leven.

LEZING: ‘DE VECHT EN DE JAAGPADEN LANGS DE VECHT’

Lezing van een bevlogen niet-Berger.

Op 24 oktober kwamen ongeveer 80 mensen luisteren naar de lezing van drs. U.F. Hylkema over Nederhorst den Berg, de Vecht, en alles wat daaromheen te vertellen viel. Dat was heel veel binnen het tijdsbestek van een goed uur. Als een door de wol geverfde geschiedenisleraar probeerde hij zijn toehoorders wat mee te geven. Allereerst probeerde hij het er bij zijn gehoor in te hameren dat ze trots behoorden te zijn op hun woonplaats. Ze lieten zich, net als in vroegere tijden, veel te veel in een hoek drukken. Ook in Wijdmeren hebben ze echt wel wat in de melk te brokkelen. Alleen maken ze er volgens hem veel te weinig gebruik van. Want het grondgebied van Nederhorst den Berg speelde een belangrijke rol in de ontwikkeling van het Vechtgebied. Vanuit Werinon, zo wordt het dorp in de annalen genoemd, zijn omringende plaatsen als Muiden, Weesp, Abcoude, Loenen en zelfs Breukelen gekerstend. Op de heuvel had Liudger, leerling van de

Ierse monnik Willibrord, al circa 800 een houten gebedshuis laten bouwen. Monniken startten vanaf dezelfde heuvel rond ongeveer het jaar 1000 de ontginning van de uitgestrekte hoogveenmoerassen, die toen de Noordelijke Vechtstreek bedekten. De Vecht had natuurlijk al eeuwenlang zijn gang kunnen gaan binnen zijn stroomgebied. Kortom een verhaal over de strijd tegen het water in onze omgeving die na talloze overstromingen, uiteindelijk gedeeltelijk gewonnen kon worden, onder andere door de aanleg van de Hinderdam in de vijftiende eeuw. De Afsluitdijk gaf in 1936 de laatste stoot tot de voorlopige beheersing van alle wateroverlast rond de voormalige Zuiderzee. De spreker probeerde duidelijk te maken dat in onze regio water van vijand tot vriend geworden is, zodat we er wat mee zouden kunnen gaan spelen in Nederhorst den Berg. Hijzelf dacht daarbij ook aan de Nieuwe Vecht. In de Brug van 29 oktober heeft u een uitgebreider verslag van Gerard Baar kunnen lezen over deze avond.

DOCUMENTATIE WO II – 'ERFGOED VAN DE OORLOG'

De Stichting Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek ziet mogelijkheden, in samenwerking met het Ministerie van VWS, om een programma te ontwikkelen met als onderwerp 'Erfgoed van de oorlog'. Zo wil de overheid het mogelijk maken, dat de periode 1940-1945 en de gevolgen daarvan telkens weer in de aandacht gebracht kunnen worden. Unieke materialen en verhalen uit de Tweede Wereldoorlog kunnen zodoende behouden blijven. Als het materiaal bewaard blijft en voor iedereen toegankelijk kan zijn, kunnen mensen een eigen beeld vormen over de Tweede Wereldoorlog.

DE HKNdB heeft in de loop der jaren al het nodige materiaal verzameld en verhalen gepubliceerd. Het is natuurlijk altijd mogelijk, dat er nog meer materiaal en gegevens zijn, die de moeite waard zijn om te bewaren. Te zijner tijd zouden wij die dan wel ter beschikking willen stellen voor dit project. Wij houden u op de hoogte.

LITERATUUR

W.J. Fecken. **Daniel Stalpaert en zijn kerkbouw.**

In: In de Gloriosa, zomer 2008.

Jan Hendriks. **Veldnamen.** In: In de Gloriosa, zomer 2008.

Anton T.E. Cruysheer. **Kasteel 'Huis Ten Bosch' te Weesp.**

In: Kijk op Weesp, september 2008.

Jan Baar. **'Catholyck ende bitter'. De reformatie rond het Horstermeer, 1580-1625.**

In: TVE, december 2008.

Paul Schneiders. **Bussum bevrijd. Flitsen van de dolle dwaze zomer van 19454.** In: TVE, september 2008.

Arie den Dikken e.a.. **Stad en Land. Het Gooi toen & nu. Serie van 18 handboekjes.**

EXPOSITIES

De boer op. Erfgooiers, hoeders van het landschap, Museum Hilversum
Gewoon de jaren '40', Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch.

Buitenplaatsen aan de Vecht. Nieuwe rijken in de 17^e en 18^e eeuw.
Museum Maarssen.

Allemaal Engelen, Museum Catharijneconvent, Utrecht.

Vrouwen van Van Loon, portretten, kleding, waaiers enz. van de bewoonsters van Keizersgracht 672, Museum Van Loon, Amsterdam.

BEZOEKTIJDEN WERKRUIMTE IN DE SPOT

De werkruimte in de Spot naast sporthal De Blijk is elke donderdagavond van 19.30 uur tot 21.30 uur geopend voor iedereen, die iets wil vragen, iets komt brengen ter aanvulling van de collectie of zomaar eens rond wil kijken. Ook op de eerste maandag van de maand kunt u bij ons terecht van 14.30 uur tot 16.00 uur. U bent van harte welkom!

KOPIJ

Kopij voor het volgend nummer van Werinon vóór 1 februari 2009 inleveren bij de redactie.

BOEK-EN-BERG

Jan Baar

G. Noordanus / E.J. Rinsma : Vecht en Veen op de valreep (1980)

‘Puur uit belangstelling voor de geschiedenis van de eigen omgeving togen wij, , erop uit om in de Vechtstreek en het omliggende veen een aantal bijzondere opnamen te maken. Het ging ons om het vast leggen van wat er nog over is van het eigene van Vecht en Veen en het leven en werken van de bevolking in grootvaders tijd.’ Aldus de auteurs in hun inleiding. Zo ontdekten zij - op de valreep - nog een aantal restanten uit het verleden. Anno 2008 zullen veel van deze bijzonderheden deels, of misschien wel helemaal, verdwenen zijn.

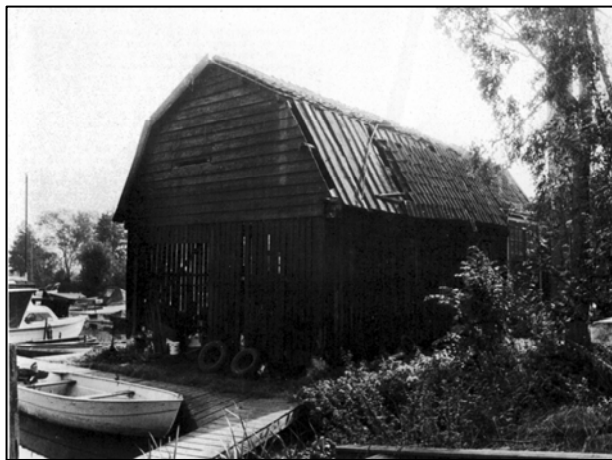
In 24 pagina's wordt de geschiedenis van het gebied van de Vechtstreek van Utrecht tot Nederhorst den Berg en de aanliggende venen geschetst. Daarna komen een groot aantal onderwerpen aan de orde, bestaande uit een foto met een korte tekst.

Enige items, die een plaats kregen zijn: Stoomboten op de Vecht / Een porder (een persoon, die hardnekkige slapers wakker maakt) / Het werk van een sigarenmaker / De laatste panoven waar dakpannen gebakken werden / Vissen op de Vecht / Het geheim van de smid / De laatste turfmaker / Het traditionele boerenbedrijf / Het Armenland te Portengen / Rietsnijden in de polder / Palingroken, en nog veel meer.

Een paar onderwerpen zijn echte 'Bergs', zoals 'De laatste herinnering aan de hoepbuigers' en 'Het bed uit, nog voor de haan kraaide', over de melkfabriek 'Hofstede Rundervreugd' van de gebroeders Venneman. Verder komen aan de orde 'De klerenblekers van Nederhorst den Berg' en dan wel de droogwasserij van Hageman aan de Eilandseweg, schuin tegenover boerderij 'Dorpzicht', waterrij 'Veldzicht' van Gerrit Portengen, later 'Spiegelhoek' geheten aan de Dammerweg en waterrij 'Nederhorst' van Jan Snel met de helaas afgebroken 'wastoren'.

Een paar bladzijden worden ook gewijd aan de geschiedenis van de Horstermeer: De kolonie van Frederik van Eeden en de 'Nieuwe Harmonie', het begin van de tuinbouw en een Langedijker koolboet.

Dit interessante boek is, met enige moeite, nog wel te vinden in tweedehands boekwinkels en antiquariaten. Ook op een rommelmarkt zal het misschien nog wel eens opduiken.

*De laatste hoepelbuigers-
schuur.*

*In deze schuur werden
de 'bosjes' hoepels , het
hoofdprodukt van de hoe-
pelbuigerij, te drogen ge-
hangen.*

*Deze schuur stond tot
begin jaren zestig aan de
Dammerweg aan de Spie-
gelpolder tussen het Spie-
gelpoldergemaal en Was-
serij 'De Vechtstroom'.*

*In Overmeer hebben
meerdere van dergelijke
schuren gestaan.*

Zie eventueel: Jan Baar – Een bloeiende industrie, een rijke bron van inkomsten. De hoepelbuigerij in Nederhorst den Berg. (Werinon 31).

De handwasserij van Dirk Hageman, 'de man met de baard'. In 1918 werd het bedrijfje opgeheven, omdat zeep en steenkool in die oorlogsdagen erg duur werden. Bovendien waren al enige wasserijen overgegaan op stoomkracht. De bovenverdieping van het pand was de droogruimte.

Op de foto staan Gerrit Hageman en Sien Dubelaar-Hageman.

VAN DE KAART (Foto op de omslag)

Ruud Verkaik

‘In Ankeveen lokt een intiem pad naar Nederhorst den Berg. Het eerste begin viel een beetje tegen vanwege de ‘lintbebouwing’. Maar voorbij het dorp komt het mooiste stukje wandelweg dat ik ken. Typisch, dat zooveel toeristen zich steeds in de richting van bosschen en heiden begeven. Dit rietland is zo onbedorven hier, de eenvoud, als een betreurd verlies beschouwd door menig gecompliceerd stedeling, is hier nog in ruime mate ongeschonden bewaard gebleven.’

Het bovenstaande is het begin van een beschreven fietstocht van 's-Graveland via Ankeveen naar Nederhorst den Berg. De heer A.H. Haarsma van Oucoop maakte deze tocht en plaatste in 1937 het verslag daarvan in de Toeristenkampioen van de ANWB. De tocht eindigt via de molenvaart in het dorp. In het bochtige straatje met vriendelijke huizen (Kerkstraat) blaast een bewoner op een trompet, *‘herhaaldelijk zijn de pogingen om te komen tot een volmaakter harmonie; zo komt de stedeling naar buiten om de eenvoudige harmonie van open hemel en horizon te zien.’*

Maar nu de kaart zelf. Deze is een uitgave van Jansen aan de Dorpsstraat in Ankeveen. Het onderschrift is eigenlijk verkeerd, het Bergse pad begint over de brug, op Ankeveens grondgebied. Ervoor, aan de Bergse kant, heet het Ankeveensepad. De foto toont ons het draaibruggetje, dat dateert van 1925. Voor die tijd was er een voetveer, dat op vrijwillige basis bediend werd door de bewoners van De Goog. Daaraan kwam een einde, omdat de heer Hoetmer te oud werd voor het overzetten van passanten. In 1958 werd de brug vernieuwd; er voor in de plaats kwam een minder fraai betonnen exemplaar.

Het Ankeveensepad liep tussen de Spiegelpolder en Blijkpolder door, links van de Ankeveensevaart.

Voor wie meer wil weten over het pad, de Goog en haar bewoners moet beslist het boek ‘De Googelaars’ van Evert Boeve raadplegen.

De Ankeveensevaart en het eeuwenoude Ankeveensepad vallen ten prooi aan de zandhonger (1971). Het eerste deel van het Googpad (van Overmeer naar De Goog) is al aangelegd. (Foto Evert Boeve - De Googelaars).

MIJN JAREN VOOR EN OP HET EILAND (3)

Jan van der Meer

Het dagelijkse leven

Wat heeft er in al die jaren zo al niet naast de Eilandseweg gelegen, vrachtwagens met melkbussen, bakkers met de broodkar, heel wat luxe-auto's, zelfs een betonmixer. En een vracht hooi, waar we net op tijd van af konden springen, voordat alles op zijn kop in de sloot terecht kwam, onze klompen zaten er zelfs nog onder. Als grootste verrassing kon je soms zo maar twintig koeien tegenkomen, die naar een andere kamp land moesten of naar de boerderij. Dat hoorde bij het dagelijkse leven op het Eiland, net als de blaffende honden achter je fiets aan.

Zoals de zomers en de winters verliepen ook mijn jaren op school. Het begon met een half uur lopen naar de bewaarschool van zuster Rika aan de Voorstraat. Via de kortste weg, het Zwartepad en de Reeweg. De grote school was nog wat verder weg, over de brug aan de Dammerweg naast de kerk. Van brengen was in die tijd geen sprake, dus klompen aan en marsen maar. Als je schoenen aan had, waar Pa zelf zolen van riemleer onder maakte, dan kon het wel eens gebeuren, dat er een spijkertje door kwam aan de binnenkant en dat was minder fijn. Of de kap van je klomp brak en dat liep ook niet best. Toen we wat ouder werden, mochten we door het land, dat was korter, Ik was dan wel verantwoordelijk voor mijn zusjes, want die waren allemaal jonger.

In de loop der jaren breidde ons gezin zich uit tot negen personen. Na mij werden vijf meisjes geboren en kwam er ook nog een pleegzusje. Bij de geboorte van een van hen vroeg de dokter of ik naar de baby wilde komen kijken. Mijn antwoord was duidelijk: Alleen als het een broertje is, kom ik er mijn bed voor uit, zusjes heb ik al genoeg gezien. Het was wéér een meisje. Zo komt het ook, dat ik heb leren breien, haken, borduren en met naald en draad omgaan. In dienst kon ik mijn kentekenen zelf op mijn uniform aanbrengen. Zo heeft elk nadeel ook een voordeel. Het is altijd handig als je dat kunt.

Hoewel we voor school en kerk waren aangewezen op Nederhorst den Berg, hoe slecht de weg ook was, voor de dagelijkse behoeften waren we het vlotste met de roeiboot in Nigtevecht. Daar is nu alleen nog maar een kleine super, maar toen was het dorp nog een straatje met een keur aan winkels, ik denk wel een stuk of 15. Ik zou ze met naam nog zo kunnen aanwijzen.

Toen ik in het begin van de negentiger jaren met mijn moeder vanuit het Bejaardenhuis eens in het toen grote Nigtevecht ging wandelen keek ze haar ogen uit. Maar ze kon ook alleen maar aan de grote ramen van de huizen zien waar de etalages, dus de winkels, waren geweest.

Hoe heeft het kunnen bestaan, dat zoveel middenstanders een bestaan konden vinden op zo'n klein aantal inwoners, zult u zich afvragen. Wel, dat betekende hard werken en dat was goed te merken op het Eiland. Per dag kwamen er zo ongeveer 4 bakkers, 3 melkboeren, 3 kruideniers en dan nog de groenteboeren.

De familie Van der Meer, ca 1952. Achter v.l.n.r.: Vader Frans, Jan, Sjaan, Jo, Moeder Geert. Voor v.l.n.r.: Toos, Tiny, Ineke.

Kruidenier Henk de Haan en bakker De Hartog uit Nigtevecht overschreden de gemeentegrens. Ze moesten hun klanten toen nog echt bedienen en het was nog de tijd van gelovig en ongelovig of anders gelovig brood en de daarbij behorende bakker. Ze liepen toen vaak de werft op met een arm vol brood en niet met een half witje. Bakker Van Dam uit Den Berg bracht brood met de arreslee als er sneeuw lag. Zo rond 1960 was het denk ik, dat de melkventers als eersten de wijken gingen saneren; ieder een eigen wijk dus. Ik weet niet of de prijzen toen zijn gestegen.

Zomer op het Eiland

In de zomer was het leven een stuk levendiger en gezelliger. Er werd gefietst en gewandeld, er was beweging op het water en tegenover ons was Hotel 'De Hollander' met speeltuin en bootjesverhuur. Ernaast was een tijdlang een roeivereniging gevestigd. Met mijn vader onderhielden we het

grind in de speeltuin en als jongen heb ik daar mijn eerste biertje gedronken; het moest er toch een keer van komen. Een van mijn zussen heeft in het hotel nog als kamermeisje gewerkt. Waar nu het pontje aankomt, lag toen de speeltuin.

In zo'n zomer was het ook, dat twee vissers uit Hilversum hun waterfles bij ons kwamen vullen en vroegen of ze hun hengel mochten uitwerpen in de wijk voor het gemaal. Nou, daar was niets op tegen, van het een kwam het ander en het werden goede kennissen. Een van de twee zelfs voor jaren. In Hilversum werd de familie zelfs een vaste aanlegplaats voor ons en zij kwamen graag op het Eiland. Ome Dirk nam vaak onze roeiboot mee om te vissen en hij vond het zijn plicht, toen de boot op zijn kop voor onderhoud op de wal lag, hem te schilderen. Hij vond ook, dat de boot maar eens een naam moest hebben. Hij schilderde er 'Toos' op, de naam van mijn zusje. Toen de naam er aan beide zijden op stond en de boot werd omgekeerd, stond de naam op zijn kop. Dat zijn van die dingen, die je altijd bijblijven.

Na de oorlog

Het Eiland was inmiddels ook aangesloten op het waterleidingnet, een hele vooruitgang. Geen drinkwater meer halen met de melkbus! De weg werd zelfs geteerd en voorzien van een laagje fijn grind. Het zag er prachtig uit, maar aangezien de kwaliteit van de fietsbanden niet zo goed was en het grind scherp, hoorde het bandenplakken tot de veel voorkomende werkzaamheden, evenals het controleren van de fietsverlichting. Als je licht het niet deed reed je bij de brug in het dorp zo in de controlefuik. Let wel, er waren toen nog twee echte politieagenten op ons dorp, die moesten zorgen voor handhaving van orde en gezag. Vissen zonder vergunning mocht net zo min als stropen.

Na de lagere school volgde ik de opleiding voor metaalbewerker op de Don Boscoschool in Amsterdam. Eerst twee jaar op de dag en daarna 3 jaar avondschool. Overdag werkte ik dan bij scheepswerf De Groot in Weesp. Daarna ging ik naar Philips Roxane, totdat ik in dienst ging. Dat waren lange dagen, elke morgen om 7 uur de deur uit en 's avonds om half 11 weer thuis. Dan was je blij als de avondschool in het voorjaar weer was afgelopen. Dan was er weer volop tijd voor de verkennerij en later ook voor voetballen en gymnastiek.

Maar ook in die jaren was er om het huis en in de tuin genoeg werk aan de winkel. Het gebeurde wel, dat ik mijn medespelers al op het voetbalveld van VBO (Volharding Brengt Overwinning) aan de Reeweg achter

aannemer Toon de Groot zag rennen, maar eerst moest ik die honderd slaplantjes poten, of de konijnen uitgemest hebben, voordat ik weg mocht.

Sport, spel en ontspanning

Vooral voetballen en kamperen waren mijn lust en mijn leven.

In 1950 behaalden we met een groep verkenneren in het buitenbad aan de Utrechtseweg in Weesp het diploma 'geoefend zwemmer'. Daarna was de zwembroek mijn geliefdste kledingstuk, als ik maar even de kans kreeg, dook ik de Vecht in.

Mijn grootste pechmoment heb ik beleefd, toen ik als keeper tijdens een vriendschappelijke wedstrijd tegen DOB in Nigtevecht, de kruisbanden van mijn linker knie afscheurde, waardoor er een abrupt einde kwam aan mijn actieve voetbalperiode. Gelijk daarmee kon ik ook het turnen gedag zeggen, evenals het hardlopen, want mijn knie was zo instabiel als wat. In die tijd had men voor zo'n ongeval nog geen oplossingen, zoals nu. Toen ik kort erna in militaire dienst van een auto sprong, betekende dat ook nog eens een meniscusoperatie en 3 maanden herstellingsoord Aardenburg (Doorn).

Ik ben me toen steeds meer bezig gaan houden met jeugdwerk, zowel bij de verkenneren als bij VBO. Bij beide clubs was werk genoeg. Ik mocht graag organiseren en samenwerken, vooral als dat in de buitenlucht kon gebeuren. En dat kon, want toentertijd ging je nog gewoon op de fiets naar Baarn of Laren voor een voetbalwedstrijd of op kamp naar Maarn of Helmond. Toen de eerste brommers kwamen, ging de conditie van de jeugdspelers zienderogen achteruit.

In de avonduren heb ik ook jaren plezier beleefd bij toneelvereniging D.O.K. (Door Oefening Kunst) met gerenommeerde acteurs als Mevr. Bep Wewer, Jan Vrijhoef Sr, Gijs Stalenhoef, Walter van Hal en nog vele anderen. De uitvoeringen waren in de zaal bij Van der Voorn (nu 't Spieghelhuys'). Ook dat was een prachttijd. Bij de opvoering in 1960 van 'De stormbal hangt uit' bij gelegenheid van 15 jaar bevrijding was de zaal vier avonden uitverkocht.

Gek genoeg had je ook toen mensen, die vonden dat er op het dorp nooit iets te doen was. Maar die zullen er altijd wel blijven.

Het gemaal van de Horn- en Kuijerpolder.

Andere tijden

Een ding is zeker, ik heb me nooit verveeld, ook al woonde ik op het Eiland. Voor mijn zussen was het dikwijls wat moeilijker om in het donker alleen de weg naar huis te moeten gaan. Ze waren blij, als ze gelijk met mij mee van het dorp naar huis konden fietsen.

Ik begrijp zelfs soms niet, waar ik de tijd vandaan heb gehaald om tussen de bedrijven door verkering te krijgen. Het zullen de hormonen wel geweest zijn, want tussen neus en lippen door stond ik in het uniform van vaandrig van de verkenners, in mijn korte broek, bij mijn schoonouders op de Slotlaan in huis om hun dochter Annie. Dat was het begin van een nieuw tijdperk, wat meer gericht op de toekomst.

Thuis kwam er ook steeds meer leven in de brouwerij; mijn oudste zus had verkering en tegen de tijd dat ik trouwde, werd ook de jacht op de andere zussen geopend. Na ongeveer drie jaar verkering en verloving trouwde ik met An Hageman. Ik verliet het Eiland. We kregen een woning in Overmeer, waar we vijfenveertig jaar gelukkig zijn geweest.

MEER OVER OVERMEER (1)

Over de Mennonitische Gezindte in Overmeer

Jan Baar

Van de vroege geschiedenis van Overmeer is niet veel bekend. Het lijkt denkbaar, dat op de plaats bij de uitwatering van het Overmeer/Horstermeer in de Vecht al vroeg een nederzetting geweest is. Recente onderzoeken bij Venenburg doen vermoeden dat er in de 12de eeuw een veenontginningsnederzetting geweest kan zijn.¹

Oorspronkelijk is Overmeer een zelfstandige heerlijkheid geweest, die vermoedelijk in de 14de eeuw samengevoegd is met de heerlijkheid Nederhorst den Berg. De Ambachtsheer van Nederhorst den Berg werd toen tevens heer van Overmeer.

In de naam Overmeer wordt de oorspronkelijke naam van het latere Horstermeer bewaard. *'Het meer komt voor in de Utrechtse goederenlijst uit de 9de eeuw. De kerk bezit dan de vissserij in Uueromeri en Uteromeri, Overmeer en Uitermeer, nu Horstermeer en Naardermeer'. Deze namen zijn op elkaar betrokken: het stroomopwaarts en het stroomafwaarts gelegen meer'*.²

Voor de 'Huysarmen van Nigtevecht, Vreland ende Overmeer'

Op 8 december 1660 verscheen voor Adriaan Leegburg, notaris te Utrecht de heer Jan Pietersz. Molenaar, *'wonende tot Overmeer onder het Gereg't van Nigtevecht'*, gezond naar lichaam en geest om zijn testament te laten opmaken, omdat *'er niet zekerde is dan de doot ende niet onzeker als de uiren van dien'*.

Zijn dienstmaagd Lijsbeth Pietersz werd een legaat van 150 gulden per jaar toegekend. Tevens krijgt zij het genot van zijn huisraad en inboedel. Jaarlijks mag zij ook nog *'een tonnen appelen van vijf verrels groot ende verrel peeren allen van de alderbesten ... uit zijn boomgaard naar welgevallen te kiezen en te genieten.'* Als er bij al deze goederen iets zit wat Lijsbeth niet wil hebben, dan moet het verkocht worden. Voorts krijgt Pieter Huijberts, wonende in het *'Almoesniershuis'* te Weesp jaarlijks twintig gulden toebedeeld.

¹ Anton T.E.Cruysheer –Archeologische vondsten in Venenburg. In Werinon 64/65/66, 2007-2008

² D.P. Blok – Enige aardrijkskundige namen in de Vechtstreek. In: TVE, 'Nederhorst den Berg', mei 1993

Tot enige en algehele erfgenamen benoemde de heer Molenaar de *'Huysarmen van Nigtevecht, Vreeland ende Overmeer, die nu ten tijd aldaar zijn, en die zich op de dag van het overlijden van de testateur aldaar onder de voorz. Geregten bevonden zullen worden.'* De grootte van het uit te delen bedrag zal bepaald worden door de executeurs. *'Ende zal dit geduirende ofte continueeren zo langhen als de werreld zal blijven staan.'* De opbrengst van het bezit moet toegevoegd worden aan het jaarlijks aan de armen uit te keren bedrag. Armen, die al een aalmoes ontvangen van de kerk komen niet in aanmerking voor een uitkering uit dit fonds. Van welke religie of gezindte een behoeftige is mag niets uitmaken.

Tot executeurs worden benoemd Frederik Laurensz Strandt, plaatsvervangend schout van Vreeland, Cornelis Adams, schoenmaker te Nigtevecht en Klaas Jansz. Brouwer te Overmeer. Bij overlijden van een der heren, mogen de twee overgeblevenen een geschikte opvolger kiezen.³ Behalve dat dit testament duidelijk maakt dat Jan Pietersz. *'de goeden en getrouwen diensten'*, die Lijsbeth aan de testateur bewezen heeft erg waardeerde, laat het ook zien, dat de erflater een vermogend man genoemd mag worden, die gezien de bepaling, dat het niet mocht uitmaken tot welke religie of gezindte een arme behoorde, ook ruimdenkend was. Zelf behoorde hij tot de Doopsgezinde Gemeente oftewel de Menisten. In ieder geval was executeur Adams ook Menist. In een akte van notaris Graskaas te Nederhorst den Berg wordt hij in 1665 genoemd als Diaken van de Waterlandse Doopsgezinde Gemeente en een jaar later als Armeester bij de Mennonitische Gezindte.⁴

Wederdopers of Menisten

De Wederdopers, Anabaptisten of Doopsgezinden waren de eerste groep hervormers, die rond 1530 aansloeg bij de bevolking. Ze leefden in de verwachting van een Duizendjarig Rijk onder leiding van Christus. Overall wisten ze oproer te verwekken, maar een aanslag op Amsterdam mislukte. Na de verdrijving van de bisschop van Münster konden ze de macht in die stad in Westfalen overnemen en riepen ze Münster uit tot het Nieuwe Jerusalem. Nadat de bisschop de stad heroverd had, vond er een slachting onder de Wederdopers plaats.

³ Archief RK Parochie H. Maria Hemelvaart. Armenzorg, 169

⁴ SAGV GA NdB, Notaris Graskaas, 1665/1666

De opvattingen van de Wederdopers waren niet alleen godsdienstig van aard. Ze wezen de kerkelijke én de wereldlijke overheid af. De kinderdoop verwierpen ze, alleen de doop van volwassenen werd erkend. Een bekeerde moest zich dus opnieuw (weder) laten dopen. Heel revolutionair was hun opvatting dat alle persoonlijke eigendom afgeschaft moest worden.

In de Nederlanden reageerde de overheid na de herovering van Münster met heftige vervolgingen van alle niet-katholieken, maar natuurlijk waren vooral de Wederdopers het slachtoffer. Hun rol was uitgespeeld, maar de hervorming ging door.

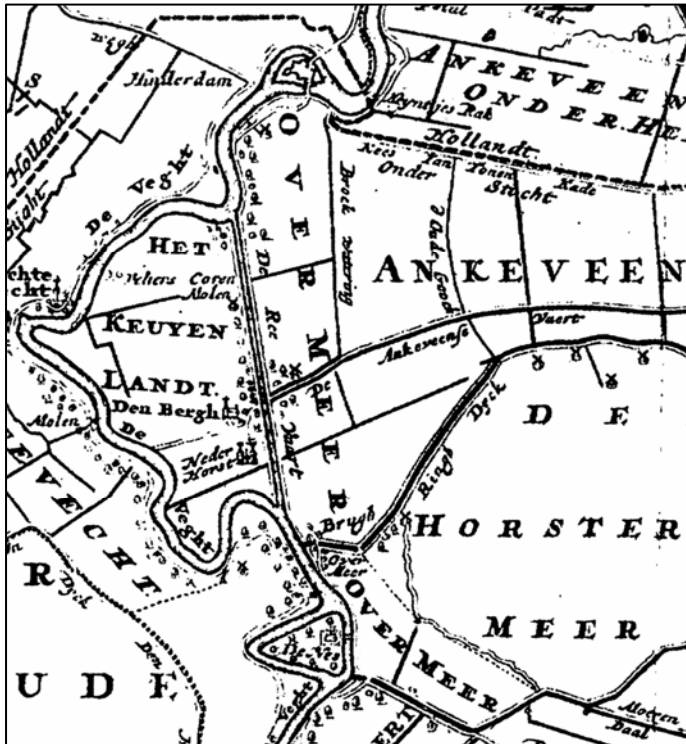
Onder invloed van Menno Simons (ca 1496-1561), een ex-priester uit Witmarsum, ontwikkelden de Wederdopers zich na 1540 tot een minder revolutionaire geloofsbeweging, de Mennonieten of Menisten. De ware christen moest een sober, ijverig en deugdzaam leven leiden, wars zijn van uiterlijk vertoon, tegen het gebruik van wapens en tegen het zweren van eden. Niet alle volgelingen van Menno konden de wereldse verleidingen weerstaan. Langs de Vecht tussen Breukelen en Nieuwersluis bouwden rijke doopsgezinde Amsterdamse kooplieden mooie buitens met weelderige parken. Dat deel van de Vechtstreek heeft dan ook de naam 'Menistehemel'. Ook langs het Gein ontstond zo'n concentratie van buitenplaatsen, die aan doopsgezinden toebehoorden, '*de kleine Menistehemel*'. In Overmeer zullen ook een aantal mennonieten bij elkaar gewoond hebben, maar niets wijst er op, dat dit een welgestelde groep was, waarschijnlijk was het daar maar een '*hemeltje*' voor de menisten.⁵

Tot de Bataafse Revolutie van 1795 waren de doopsgezinden, net als de katholieken, joden, lutheranen en remonstranten officieel uitgesloten van openbare ambten. Ook zij waren feitelijk tweederangsburgers met onvolledige burgerrechten.

Overmeer op de kaart

Op de kaart van het Hoogheemraadschap Rijnland (zie Werinon 68) van 1647 krijgt het gebied ten oosten van de Vecht en De Nieuwe Vecht van de Hinderdam tot aan Kortenhoef de naam Overmeer. De buurtschap Overmeer wordt apart aangegeven op de goede plaats. De '*Horster Meer*' wordt in grote letters aangegeven, de tweede naam '*ofte Over Meerse*' (Meer) in kleinere letters.

⁵ Daan C. De Clercq – Een verdwenen en vergeten 'mennistehemel'. In: Jan Beukeboom e.a. – Het Gein. Levensloop van een rivier, 1998

‘Nieuwe kaart van den Lande van Utrecht’

Bern. de Roy, uitgegeven door Nicolaas Vischer, Amsterdam, 1696
 Overmeer loopt van de Hinderdam tot aan de Dorpswaert onder Vreeland.
 De ‘Geheym-schrijver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden
 beginnende met die van de Provincie Utrecht’ heeft, gezien zijn
 beschrijving van 1759, deze kaart of een latere herdruk gebruikt.
 De kaart is van 1743 tot ca 1850 de meest gezaghebbende kaart van de
 provincie Utrecht geweest. Toch was er flink wat op aan te merken: ...’ van
 een aantal gerechten zijn de grenzen niet aangegeven of zelfs de namen niet
 genoemd, terwijl van andere de grenzen zeer onjuist zijn. Ook komen
 namen van gerechten op geheel verkeerde plaatsen voor.⁶

⁶ J.T. Bodel Nijenhuis – Beredeneerde lijst van de kaarten van de Provincie Utrecht. In: Tijdschrift voor Geschiedenis, Oudheden en Statistiek, Jrg. IV

Op de wandkaart van Holland door B.F. Berkerode, uitgave W.J. Blaeu van 1621 staat *'Overmeer'* in de Meeruiterdijkse- of Prutpolder, terwijl Spiegel- en Blijkpolder tezamen de naam Meerdijkspolder krijgen.⁷

De kaart van Balthasar Florisz van Berckenrode, 1630 noemt het gebied van Spiegel- en Blijkpolder in zijn geheel *'De Meerdijkspolder'* en zet de naam *'Overmeer'* in de Meeruiterdijkse- of Prutpolder.⁸

De Carte Particuliere D'Amstelland /Particuliere Kaart van Amstellandt van Johannes Condet van 1749 plaatst Overmeer op de goede plek, noemt wel de *'Spigelpolder'* en *'t Prutpoldertje'*, maar niet de Blijkpolder.⁹

Meer Overmeer

Erflater Jan Pietersz. Molenaar woonde *'tot Overmeer onder het Gereg van Nigtevecht'*. Dit houdt in, dat hij woonde tegenover Overmeer aan de overzijde van de Vecht aan de Vreelandseweg. Geen enkele bewoner van dat gebied zal tegenwoordig zeggen, dat hij of zij in Overmeer woont. Dit geldt ook voor het gedeelte van Vreeland aan de overkant van de Vecht bij Overmeer langs de Nigtevechtseweg.

De *'huysarmen'* van Nigtevecht, Vreeland en Overmeer konden een uitkering uit het *'Molenaarsfonds'* krijgen, mits ze niet al door de kerk van Nigtevecht, Vreeland of Nederhorst den Berg bedeed werden. Sneu voor de armen van Den Berg en Hinderdam, die grepen er mooi naast, zou bij de eerste lezing van het testament de conclusie kunnen zijn. Dit was toch niet de bedoeling, want ze moesten wonen in de *'Geregen'* en dit wijst op Nederhorst den Berg. Bovendien werd er rekening gehouden met de diaconieën van de kerkelijke gemeenten van Nigtevecht, Vreeland en Nederhorst den Berg.

Gedurende een langere periode werd de naam Overmeer wel gebruikt voor het gehele gebied van het gerecht Nederhorst den Berg of een flink gedeelte daarvan. Dit zou kunnen betekenen, dat de naam Overmeer lange tijd meer ingehouden heeft dan in latere tijden, toen het niet meer betekende dan een gehucht of buurtschap, tegenwoordig *'voordorp'* van Nederhorst den Berg. Den Berg, het oude dorp rond de kerk op de heuvel, lag voordat rond 1632 de Reevaart gegraven werd nogal afzijdig van weg- en waterverkeer. Overmeer lag langs de Vechtdijk en, nog belangrijker, aan de Vecht. De

⁷ Zie Marijke Donkersloot- de Vrij – De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap (1985), pag. 56

⁸ Zie Evert Boeve – De Googelaars (1997), pag. 76

⁹ Zie Donkersloot- de Vrij (1985), pag. 110

plaats was beter bereikbaar voor het verkeer dan Den Berg. Het dorp rond de heuvel bleef, ondanks deze afgelegen ligging, het bestuurscentrum van het Gerecht. De secretarie was er gevestigd, schout en schepenen kwamen er bijeen en onderaan de kerkheuvel stond de dorpsschool.

'De Brouwerij' in Overmeer aan het Jaagpad in net voor de sloop in 1986.

In de 18de eeuw, *'De Gouden Eeuw van Nederhorst den Berg'*, waren er drie grote buitenplaatsen in Overmeer, *'Schulpenburg'*, *'Overmeer'* en *'Huize De Nes'*. Het moet er erg mooi geweest zijn.¹⁰ Maar van min of meer belangrijke economische activiteiten is er, afgezien misschien van het hoepelbuigersbedrijf in de tweede helft van de 19de eeuw, toch geen sprake. Er heeft wel een brouwerij gestaan, maar dat was in veel dorpen het geval en die zal hoofdzakelijk geproduceerd hebben voor de lokale behoefte. De *'Geheymsschrijver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden beginnende met die van de Provincie Utrecht'* noemt de brouwerij niet in 1759, maar geeft wel de namen van drie herbergen, *'namelyk 't Rechthuys, 't Heeren Logement of de Ordinaris, en 't Ankeveensche Turfschip'*; er zijn echter meer gelegenheden voor drankgebruik, maar *'gemeene Zuypwinkels en borrelkroegen, zyn bij ons in geen tel'*. Wanneer de brouwerij ophield met brouwen is niet echt bekend. In 1765 was de brouwerij in ieder geval

¹⁰ Els N.G. van Damme – *De Gouden Eeuw van Nederhorst den Berg*. Werinon 35

niet meer in bedrijf, Christiaan Johan Baar is dan eigenaar van ‘*een gewezen brouwerij*’ in Overmeer.¹¹ De gebouwen werden omgevormd tot woninkjes, waarin later veelal arme hoepelbuigersgezinnen kwamen te wonen.

Een herinnering aan de Menisten van Overmeer

Op 25 juni 1742 verscheen Cornelis Floris Molenaar, Schepen van Nederhorst voor Schout en schepenen van Nigtevecht. Hij was ‘t enig nog levende lidmaat van de Mennonietengemeente in Overmeer. Hij werd vergezeld van Mr. Johan Brands, zoon van de (overleden) laatste kerkmeester van die gemeente. De heren kwamen bij het Gerecht van Nigtevecht om het bezit van de Mennonietengemeenschap in Overmeer te regelen. Dat bezit bestond uit 4 morgen land in de Hoekerpolder in Nigtevecht, ‘*streckende uit de Vecht westwaarts tot aan den Indijk*’. Dit ‘*Armenland*’ lag aan de Vreelandseweg tussen de boerderijen Coertvecht en Kleinhoeve. Het bezit werd geschonken aan de Gereformeerde Diaconieën van Nederhorst den Berg en Nigtevecht, die de schenking in dank aanvaardden, onder het beding dat, als een van beide diaconieën haar helft moest of wilde verkopen, zij deze helft aan de andere diaconie moest aanbieden.¹²

Ondanks dat een menist officieel geen openbaar ambt mocht bekleden, was Cornelis Floris jarenlang schepen van Nederhorst den Berg, zonder dat daar veel protesten tegen kwamen. Hij zal dan toch wel de ‘*et voor scheepenen te Nederhorst bij het aanvaarden van haar ambt*’ hebben moeten afleggen. Het werd veelal gedoogd, dat roomsen, dopersen of andere dissidenten een ambt bekleedden, meestal omdat er niet veel andere geschikte mensen te vinden waren. Het kerkje moet ergens buitendijks tussen de Wagenweg en de Vecht in Overmeer gelegen hebben. In 1742 was het niet meer aanwezig.¹³ In 1818 was de herinnering aan de menisten van Overmeer nog niet verdwenen, want Arie van den Heuvel kreeg in dat jaar van de Diaconie van de hervormde gemeente een vergoeding van f1,00 en 17 stuivers voor het wieden van het bosje, genaamd het Menno-nietenkerkhof.¹⁴

¹¹ GANdB Schepenakten 1765

¹² Jaarboekje Niftarlake 1944-1945 - Het Armenland in Nigtevecht. Een herinnering aan de Doopsgezinden

¹³ Niftarlake 1944-1945

¹⁴ SAGV Archief NHG Nederhorst den Berg. Diaconieboek 1756-1825

GODARD WILLEM BARON VAN TUYLL VAN SEROOSKERKE, HEER VAN WELLAND. HEER VAN NEDERHORST VAN 1692 TOT 1708

Els N.G. van Damme

Voorgeschiedenis

Het kasteel Nederhorst heeft in zijn lange geschiedenis ruim 30 eigenaren en/of bewoners gehad. Het eerste geslacht Van Wulven, waar de stichter van het kasteel toe behoorde, telde 8 generaties. Van geen van hen weten wij eigenlijk hoe ze geleefd hebben en wat ze landelijk en voor Nederhorst den Berg betekend hebben. Zij moeten hun leven gesleten hebben in de middeleeuwse, weinig comfortabele woontoren, die de burcht Ter Horst toen bood. Zij noemden zich Van der Horst. Na de 8ste generatie -allen droegen zij de naam Alfert- stierf de mannelijke lijn uit. Alfert VIII was niet getrouwd en de burcht ging over op zijn broer Dirk, die zich ging vestigen op het erfgoed van zijn vrouw: kasteel Varick in Gelderland.

Kasteel Nederhorst kwam in 1579 na enige verwikkelingen in handen van het geslacht van Reede, dat 5 generaties lang het beheer over het kasteel voerde. Van één van hen, Godard van Reede (1588-1648), is veel bekend. We weten zelfs hoe hij eruit gezien heeft (afb.1) en we weten dat hij in Nederhorst den Berg en in den lande veel invloed heeft gehad. Hij was de eerste die -weliswaar voor korte tijd- het Horstermeer heeft laten droogleggen, hij heeft de Reevaart laten graven en landelijk grote betekenis gehad toen hij als afgezant van het gewest Utrecht weigerde om de Vrede van Munster mede te ondertekenen.¹ Hij besteedde veel geld aan de opbouw en inrichting van het kasteel, zodat zijn zoon en opvolger Gerard van Reede levenslang met de last van zijn nagelaten schulden heeft geworsteld. Diens schoonvader Adam van Lockhorst bracht redding door het kasteel Nederhorst in 1652 van Gerard over te nemen om het in 1656 weer aan diens enige dochter Anna Elisabeth van Reede over te dragen.

In 1670 stierf Gerard van Reede. Hij werd begraven in de Willibrordkerk, waar de rouwborden nog aan hem herinneren. Daarmee was ook het geslacht van Reede van Nederhorst in de mannelijke lijn uitgestorven. Het kasteel werd nu nog bewoond door Gerards vrouw, Anna Elisabeth van Lockhorst. Dochter Anna Elisabeth van Reede werd al op 13-jarige leeftijd

uitgehuwelijkt (1665) aan haar stiefbroer Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerke.

Afb. 1. Portret van Godard van Reede van Nederhorst door Anselmus van Hulle. Centr. Mus. Utrecht.

Zo kwam kasteel Nederhorst op naam van deze Zeeuwse edelman, maar bleef het vermogen in de familie. Het echtpaar ging echter niet op kasteel Nederhorst wonen, want de jonge Anna Elisabeth had ook al slot Zuylen geërfd van haar grootvader Adam van Lockhorst en dat werd hun domicilie. Aangezien er verder geen directe familie meer was,

ging kasteel Nederhorst in de verkoop. Dan komt Godard Willem van Tuyll van Serooskerke (1647-1708) in beeld.

Het is nog maar heel kort geleden (1975), dat over het leven van dit illustere lid van deze familie een diepgaande studie is verschenen², waardoor hij aan de vergetelheid is ontrukkt. Hij was van 1692 tot 1708 Heer van Nederhorst, maar heeft er nooit gewoond. Over hem gaat dit verhaal.

Godard Willem van Tuyll van Serooskerke, heer van Welland

De naam van Tuyll komt van het Gelderse Tuyl, in de Tielerwaard. In 1378 is Pieter van Tuyl, heer van Welland, naar Schouwen vertrokken en kocht daar in 1482 de heerlijkheid Serooskerke. Uit dit adellijke geslacht van Zeeuwse origine werd in 1647 Godard Willem geboren.

De Zeeuwse adel werd als machtsfactor op zeker moment door de Oranjes uitgeschakeld: de markiezen van Veere en van Vlissingen werden door hen gekocht en de Tuylls zagen geen toekomst meer in Zeeland. De

meesten vestigden zich in Utrecht en enkele huwelijken verbonden de familie van Tuyll met de zeer invloedrijke familie Van Reede.

Na de vroege dood van zijn ouders, Johan van Tuyll van Serooskerke en Anna Walburg van Reede van Amerongen, werd de jonge Godard Willem door zijn oom Godard Adriaan van Reede en tante Margaretha Turnor opgevoed op het slot Amerongen. Hij kreeg daar een hoogstaande opvoeding en vooral zijn tante heeft daaraan veel bijgedragen. Zij was een zeer invloedrijke en doortastende vrouw die zelfs op de stellingen stond, toen het kasteel Amerongen na tot twee maal toe verwoest te zijn, werd herbouwd.

Hoe kwam deze Godard Willem van Tuyll van Serooskerke, die vooral bekend stond onder de naam heer van Welland, aan het kasteel Nederhorst? De eigenares van kasteel Nederhorst, Anna Elisabeth van Reede van Zuylen, was nog slechts 40 jaar toen zij in 1692 overleed. Zij had twee jonge kinderen en Godard Willem trad als testamentair voogd op. Haar vijfjarig zoontje Reynoud Gerard van Tuyll erfde huis Zuylen en Godard Willem kocht zelf het kasteel Nederhorst. Het was bestemd voor zijn enige zoon Godard uit zijn tweede huwelijk met Dorothea Pesser. Deze (ongehuwde) Godard heeft daar later ook wel gewoond.

In het rampjaar 1672 had kasteel Nederhorst grote verwoestingen ondergaan: *“een partij voet- en paardenvolk, sterk over de 1000 man trok op 11 februari 1673 uit Utrecht naar Vreeland, hetwelk zij hebben verbrand, gelijk ook het huys Nederhorst en den Bergh”*.³ Na deze gebeurtenis moeten er belangrijke verbeteringen aangebracht zijn aan kasteel Nederhorst. Maar wanneer dat gebeurd is, weten we niet precies en ook niet door wie. Anna Elisabeth's moeder leefde nog tijdens die ramp. Zij was een Van Lockhorst, uit een welgestelde familie en het lijkt waarschijnlijk dat zij aan het herstel heeft bijgedragen. Maar het is ook mogelijk dat Godard Willem na de aankoop (1692) tot restauratie is overgegaan. Zeker is dat Daniël Stopendaal ons in 1719 een prent naliet van de trotse woning van “de heer Godard van Tuyll van Serooskerken” (afb.2). De tekst bij de illustratie is afwijkend gespeld.

Landelijke betekenis van de heer Van Welland.

De Gouden Eeuw, waarin de Republiek het centrum was van de wereldhandel, was voorbij. De voorspoed van de Republiek had in

omliggende landen de nodige aversie opgeroepen. Vooral vanuit Engeland probeerde men dan ook ijverig de Nederlandse handel te verstoren. En uit het zuiden kwam het gevaar van Lodewijk XIV, de Zonnekoning van Frankrijk. Hij wenste de Zuidelijke Nederlanden te veroveren, maar wilde ook nog de Spaanse troon voor zijn kleinzoon bestemmen. Stadhouder Willem III was daar fel tegen vanuit politieke en godsdienstige redenen. Daaruit vloeide de Spaanse Successieoorlog voort (1701-1713) met grote en bloedige veldslagen.

Afb. 2 "Het Huis Nederhorst; van den Hr. Wellard Godard van Tuyl van Serooskerken." (1719, Zegepraalende Vecht).

De oplossing was moeilijk, want binnen de Republiek bestonden scherpe tegenstellingen. Enkele gewesten, waaronder Utrecht, stelden zich scherp anti-stadhouderlijk op. De heer Van Welland, een belangrijke spreekbuis van Utrecht, speelde landelijk een toonaangevende rol in de strijd om de politieke zeggenschap van het gewest Utrecht te handhaven tegenover het zeer overheersende gewest Holland. Van Welland was namens Utrecht geëligeerde vertegenwoordiger (eligeren = verkiezen) in de Staten Generaal; hij is er korte tijd zelfs voorzitter geweest. Hij en stadhouder Willem III, stonden dus diametraal tegenover elkaar. In zijn buitenlandse politieke activiteiten was Van Welland sterk gericht op een spoedige vrede

met Frankrijk. Als afgevaardigde van de Staten van Utrecht ging hij persoonlijk naar de Zonnekoning, Lodewijk XIV, om op gematigde voorwaarden tot vrede met Frankrijk te komen. Hij won daarmee vele Franse vrienden. Zijn tegenstander Willem III zocht voor het vredesdoel juist samenwerking met het protestantse Engeland. Bovendien was hij getrouwd met de Engelse Mary Stuart en vanaf 1689 koning van Engeland. Hij zette daarop Van Welland en ongeveer 120 personen van het gewest Utrecht uit hun functie en dwong daarmee de heer Van Welland tot een ambteloos bestaan van bijna 30 jaar. Deze bleef echter felle oppositie voeren. Na de dood van Willem III in 1702 werden in de Utrechtse Staten de rollen teruggedraaid en werd Van Welland in zijn oude functie het middelpunt in het verzet tegen de Engelse invloed. Daarmee, zo vond hij, zou de strijd met Frankrijk alleen maar worden verlengd. Deze stellingname heeft grote verwijdering met zijn Amerongse familie tot gevolg gehad, maar het plan had ook geen kans van slagen. Het standpunt van het sterke Holland, met Amsterdam als centrum, móést zegevieren om de Nederlandse handel te beschermen. De invloed van het kleine gewest Utrecht was gering, mede door het kleine aandeel in de op te brengen lasten van deze oorlog.

Het resultaat van zijn gedreven strijd voor de vrede heeft Godard van Tuyll van Serooskerke, heer Van Welland niet beleefd. Op 19 februari 1708 stierf hij aan een ernstige koliek. Hij werd begraven in de Pieterskerk in Utrecht.³ De vele condoleancebrieven, die bewaard gebleven zijn, getuigen van grote waardering voor zijn persoon en van geschoktheid over zijn plotselinge dood. Hij had, gezien zijn standpunten natuurlijk, vijanden gemaakt, maar zijn dood werd door vele politieke medestanders zeer betreurd. Enkele regels uit een (uit het Latijn vertaald) gedicht van P. Burman uit 1745:

*Ternauwernood gezeten op uw oude zetel, edel man, stort gij neer.
Waarom, vader, verlaat gij zo snel midden op zee het schip?
Waarom geeft gij, leidsman, plotseling het begonnen werk op?
Hoop bestond met u als gezagvoeder de gewenste haven te bereiken,
Onder uw gezag van een lange rust te kunnen genieten.*

.....
*Nu gaan zovele goede dingen teloor, grootse Tuyll, daar gij weggerukt werd,
En uw dood sleept onze vreugde met zich.*

De vrede werd in 1713 gesloten. Engeland was de winnaar in deze langdurige, bloedige en kostbare oorlog. Een schrale troost was dat de vrede, waar Utrecht zo reikhalzend naar uitgezien had, in Utrecht tot stand kwam.

Noten:

- ¹ Cl. Baar- de Weerd, Godard van Reede en de Vrede van Munster. Werinon 30, p.11-13, 1998.
- ² M. van der Bijl, De rol van de heer van Welland van 1672 tot 1708. In: Van Standen tot Staten. Utrecht 1975.
- ³ J. Krol, De geschiedenis van Nederhorst den Berg. Arnhem 1949.

VAN JAAGPADEN NAAR VOORTJAKKEREND VERKEER

Gerard Baar

Met jaagpaden op de dijken van rivieren of naast gegraven vaarten is het allemaal begonnen in onze streken. De hoeveelheid goederen die in één keer per boot verplaatst kon worden nam enorm toe. De snelheid nog niet. Lange tijd sleepten mannen, die de beroepsnaam jager meekregen, binnenschepen naar plaatsen die over water bereikbaar waren. In ons gebied kunnen we vanaf de zeventiende eeuw gevoegelijk aan zand- en turftransport naar de steden denken. De boten voeren niet leeg terug, maar ze namen stadsvuil mee dat weer gebruikt kon worden om wegzakkende erven en paden op te hogen. Voor het vervoer van personen ontwikkelden scheepsbouwers speciale scheepjes. Deze waren niet te zwaar, zodat ze wat sneller konden varen. Zo'n trekschuit voor personenvervoer moest in Utrecht zelfs op last van het gemeentebestuur door vrouwen naar de gemeentegrens gesleept worden, teneinde de uitgaven van de armenkas wat te beperken. Het zal zoden aan de dijk gezet hebben, want deze manier van reizen was vele malen comfortabeler dan over land, zodat het reizigersaanbod omhoog schoot. Voor de inwoners van Nederhorst den

Berg ging er ongetwijfeld een wereld open. De bereikbaarheid van hun provinciehoofdstad Utrecht verbeterde enorm. Amsterdam lag in die beginjaren wat moeilijker qua verbinding. Er zal in Weesp overgestapt zijn om via Smal Weesp en de Gaasp op de Weespertrekvaart te komen. Eerst van Den Berg naar Nieuwersluis lijkt me geen voor de hand liggend alternatief. Overstappen op de boot die daar vanuit de Vecht de Nieuwe wetering invoer om over de Angstel en de Bullewijk via Ouderkerk aan de Amstel in Amsterdam te komen, zou helemaal een reis om de wereld geweest zijn. De trein verdrong uiteindelijk de trekschuit. Die bood weer lang het hoofd aan het toenemende wegverkeer, maar verloor de strijd omdat hij zijn baan moet houden. De auto kon alle kanten op, maar maakte er het leven in steden en dorpen die aan doorgaande routes lagen niet gemakkelijker op. Zij betaalden de tol voor de hang naar meer gemak.

Aart Bon op weg naar Overdam, waar het voetpad naar Weesp door de polder Aetsveld begon.

Ondanks voor de deur stilstaande voorbeelden lieten de inwoners zich net zo goed meeslepen. Er was geen houden meer aan. Bij de generatie die het wegverkeer op heeft zien komen ligt "de Bocht van Abcoude" voor altijd in het geheugen gegrift. Dat was een haast schier onmogelijk te nemen bocht

in de oude Rijksstraatweg van Amsterdam naar Utrecht, die gelukkig nog altijd middenin het dorp bij de Hervormde kerk te herkennen is. Vraag mij niet hoe buschauffeurs het redden; kunst en vliegwerk is van alle tijden. En vertel ze in die buurt niks over files. In de twintiger jaren van de vorige eeuw kon de draaibrug bij Loenersloot het hoge aanbod aan auto's al niet aan. Het drukke scheepvaartverkeer op het Merwedekanaal was daarvan de oorzaak. Verkeer over water ging nu eenmaal voor. Ook de langs het kanaal gelegen Rijnspoorweg gooide roet in het eten. Uit realiteitsbesef sluiten spoorbomen onverbiddelijk als de trein in aantocht is. Het in 1890 in gebruik genomen traject voor een goederentrein van Uithoorn naar Nieuwersluis heeft heel lang het zich in sneltreinvaart vermeerderende wegverkeer parten gespeeld. Dat spoor kruiste de in 1954 in gebruik genomen vierbaansweg Amsterdam-Utrecht. Een keer per week zorgde dat tot diep in de jaren zestig voor gevaarlijke situaties.

Het kan erger. In Nederhorst den Berg lag een bocht waar de eerste NBM bussen met geen mogelijkheid doorheen konden. Deze bocht maakte deel uit van de onverharde weg, die langs de Vechtdijk over de Hinderdam en via Uitermeer naar Weesp liep, vlakbij het fort, ter hoogte van de voormalige overhaal van Aart Bon. Bijna twintig jaar ging de bus Hilversum-Weesp in het dorp niet verder dan net voorbij de brug tot aan Hotel van de Voorn (nu 'Het Spiegelhuys'), draaide daar met veel moeite, om vervolgens weer helemaal terug door de Horstermeer over Ankeveen naar Weesp te rijden.

U kunt zich voorstellen dat groot en klein schik hadden bij de opening van de Spiegelweg op 5 september 1949. Nadat dr. J. F. baron de Vos van Steenwijk, uit hoofde van zijn functie van Commissaris van de Koningin in Noord-Holland, het lint doorgeknipt had, wijdde de NBM-bus de steen voor steen geplaveide weg in. Gevolgd door alle wasserijwagens die de gezamenlijke blekers van het dorp bezaten. De foto spreekt boekdelen. Enthousiaste vrouwen staan op het punt naar hun stapvoets voorbijrijdende mannen te zwaaien. Die zouden in het vervolg minstens een kwartier eerder aan het avondeten zitten. Het was me ook al niet wat: een hele nieuwe weg voor het dorp alleen. De coupure (afsnijding) dwars door het overgebleven weiland van de Spiegelpolder was het begin van een niet te stuiten ontwikkeling.

In het groot vond dat afsnijden verderop plaats door de aanleg van bovengenoemde vierbaansweg achter Abcoude en de Vechtdorpen vanaf Loenen, dwars door eeuwenoude ontginningen.

Het is zover. Opening Spiegelweg (5 september 1949).

Voortreffelijk boerenland viel ten prooi aan de honger naar mobiliteit. Onontkoombaar, want na de redding van de Vecht, door de 'verbanning' van de grote stoomboten, dreigde voor alle plaatsen die aan de Rijksweg liggen een nieuwe catastrofe. Het volledige vastlopen van het verkeer. Door het uitbreken van de oorlog was de aanleg sterk vertraagd. Net als alle andere geplande verbeteringen van de infrastructuur in de verre omgeving, inclusief de verbreding van het Merwedekanaal dat Amsterdam-Rijnkanaal moest gaan heten en bij Tiel in de Waal uit ging monden. Dat verbreden was in 1948 bij Nigtevecht al gebeurd zodat de te kort geworden draaibrug daar door een rijdende pont vervangen was. De verbinding met het groene achterland bleef, naast de noodzaak voor de boeren, ook tot geluk van een deel van de Bergse jeugd in stand. Leuke festiviteiten lagen binnen fietsbereik. Neem alleen al de kermis van Abcoude. Daar hielden boerenzons, naast geluk, soms bunders aan over door ontluikende liefdes en burgerjongens aardige burgermeisjes voor de rest van hun leven. Het was het dubbeltje voor het betalen van de tol bij de Velterslaan ten volle waard. Bovendien kon niemand al zijn geld verbrassen. Het tol- en veergeld

voor de terugweg moest hoe dan ook uitgespaard worden.

Weer even terug naar het begin van de versnelling van de mobiliteit. Dat jagen van die passagiersscheepjes was een kunst apart. Als de wallenkant de mogelijkheid bood zette de schipper een paard in. Zodra dat niet meer ging, kwam er een snikjong of jagertje in het geweer. De lijn zat aan scheepzijde op schouderhoogte vast aan een soort mast.

Bij scherpe bochten of kruisingen met vaarten stonden rolpalen, een ingenieuze uitvinding. Het was een stalen paal met aan de boven en onderzijde een oog. In die ogen liep een houten rol waar de lijn aan de buitenzijde langs rolde. De schipper gaf dan tegenroer, zodat de boot zonder de kant te raken de bocht doorkwam. Die jaagpaden raakten door de

Jaagpad achter Overmeer (2008). Foto Gerard Baar.

uitvinding van de stoomboot natuurlijk buiten gebruik voor de scheepvaart. Ze zijn, voor zover ze er nog zijn, altijd openbare weg gebleven. Vooral voetgangers benutten ze. Nu zijn er waar mogelijk mooie fietspaden op aangelegd in het kader van de recreatie. Maar op vele plaatsen was het kwaad al geschied. Vergeten door te weinig gebruik of zonder slag of stoot door particulieren in gebruik genomen. Bouwers schroomden zelfs niet huizen tot aan de waterkant te bouwen. De Vecht is er naar verhouding met de Oude Rijn en de Hollandse IJssel bekaaid afgekomen. Gelukkig loopt er achter Overmeer, bijna over de hele lengte van de bebouwing langs de Vecht, een pracht van een goed onderhouden jaagpad.

In Vreeland is wat bezijden aan de zuidkant van de Provinciale weg aan het einde van het Sluisje nog altijd de inham te zien waar eens de Kortenhoefse sluis lag. Deze vormde de verbinding van de Wijde Blick met de Vecht, totdat dat stukje Oude Vecht bij het realiseren van de nieuwe weg Hilversum- Haarlem, die wij de Vreelandseweg noemen, gewoon dichtgegooid werd. Het stuk water had geen functie meer. Vóór de vervening van de Wijde Blick liep er van daaruit langs het Meentje een vaart naar Kortenhoef. Op dat Meentje jagen nu auto's in beide richtingen. Hetzij komend uit of gaand in de richting Fort Kijkuit. Daar nadert inmiddels een totale verbetering van de uit 1936 daterende afslag naar Nederhorst den Berg na enige vertraging zijn voltooiing in de vorm van een turborotonde bij dat fort (dichtbij de molen Gabriël). Net na het aanbreken van turbulente tijden op financieel gebied. Gelukkig stond het benodigde kapitaal, naar ik aanneem, veilig in Haarlem op korte termijndeposito.

De auto rijdt richting Utrecht (2008). Foto Gerard Baar.

Over een maand is het leed geleden voor alle partijen. Fouten zijn menselijk, want de realisatie duurde wat langer dan gepland, omdat de aannemer verkeerde palen aangeleverd had gekregen. Die vertraging moest op de koop toe genomen worden, maar viel niet bijster goed bij een deel van de weggebruikers. Ondanks het feit dat ze zich zonder al te veel moeite een stuk sneller kunnen verplaatsen dan lopend of met de trekschuit, blijven ze het idee hebben tijd te verliezen. In de haast zien ze soms fietsers over het hoofd op de smalle wegen waar ze niet vaak meer rijden of nooit gereden hebben. Ik schrok me in ieder geval een paar keer dood van auto's,

die langs mijn elleboog scheerden.

Ik leef nog. Dus gaan we gewoon door. Dat doen de wegebouwers ook in opdracht van lagere overheden of het Rijk. Ze leggen wegen aan of verbeteren deze om bijvoorbeeld vaders of moeders op tijd bij hun kinderen terug te laten komen. Een loffelijk streven, aan Rijkswaterstaat zal het allemaal niet liggen. Om dat te bewijzen toog ik per fiets met een geleende moderne camera naar de Angstel achter Loenersloot. Mijn voorvaderen hebben daar hun sporen met de spade verdiend. Vóór en in de oorlog en zelfs iets daarna, brachten de bewoners van dat dunbevolkte gebied hun dierbare overledenen vanwege het ontbreken van een verbinding over land, noodgedwongen met de boot naar het kerkhof. We hebben het dan over de gemeente Loenersloot, Ter Aa en Ruwiel op welk grondgebied nota bene door de opening in 1938 van de zogeheten Loenerslootsebrug over het Merwedekanaal een van de eerste Nederlandse fileproblemen tot een voorlopige oplossing kwam. Gelukkig zien we de namen van die bijna onder het zand bedolven kleine zelfstandige poldergemeentes nog terug in de naamgeving langs de snelweg Amsterdam-Utrecht. Een benzinstation bij Breukelen heet Ruwiel. Het in aanbouw zijnde viaduct over de provincialeweg naar Vinkeveen zal Oukoop moeten gaan heten, want de polder Oukoop maakte ook deel uit van die plattelandsgemeente, waar het oneindig stil kan zijn in de polder als de wind van de andere kant komt. Het viaduct gaat deel uitmaken van de verbreding tot twaalf banen van de ook door Bergers veel gebruikte snelweg Amsterdam-Utrecht. Zichtbare vooruitgang. Of de strijd voor het behoud van de in verhouding tot vroeger gewonnen snelheid gewonnen kan worden, zullen we hier maar niet over twisten. Er ligt in ieder geval zand genoeg om in tijd van nood voor eeuwig jaagpaden te bezanden.

*Bergen zand bij de snelweg (2008).
Foto Gerard Baar.*